

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

8.

PRILOZI		
VOL. 8	S P	1 – 160 1991.

Zagreb 1991.

PRILOZI		
VOL. 8	S P	1 — 160 1991.

Zagreb 1991.

IZDAVAČ — PUBLISHER

Odjel za arheologiju
Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
41000 Zagreb, Krčka 1.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK — EDITOR IN CHIEF

Željko Tomičić

REDAKCIONI ODBOR — EDITORIAL COMMITTEE

Dunja Glogović (Zagreb), Silvija Jančevski (Virovitica),
Remza Košćević (Zagreb), Zorko Marković (Koprivnica), Branka Migotti (Zagreb),
Kornelija Minichreiter (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb).

IZDAVAČKI SAVJET — EDITORIAL ADVISORY BOARD

Projektno vijeće odjela za arheologiju: Marija Buzov (Zagreb), Dunja Glogović (Zagreb),
Remza Košćević (Zagreb), Rajka Makjanić (Zagreb), Kornelija Minichreiter (Zagreb),
Duje Rendić — Miočević (Zagreb), Mate Suić (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb),
Ksenija Vinski-Gasparini (Zagreb), Zdenko Vinski (Zagreb).

TEHNIČKI UREDNIK — TECHNICAL EDITOR

Tomislav Katalinić

PRIJEVOD — TRANSLATION

Rajka Makjanić

TISAK — PRINTED BY

TIZ »Zrinski« Čakovec

NAKLADA — CIRCULATION

600 primjeraka
GODIŠNJAK — ANNUAL

Svezak je tiskan uz novčanu potporu Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

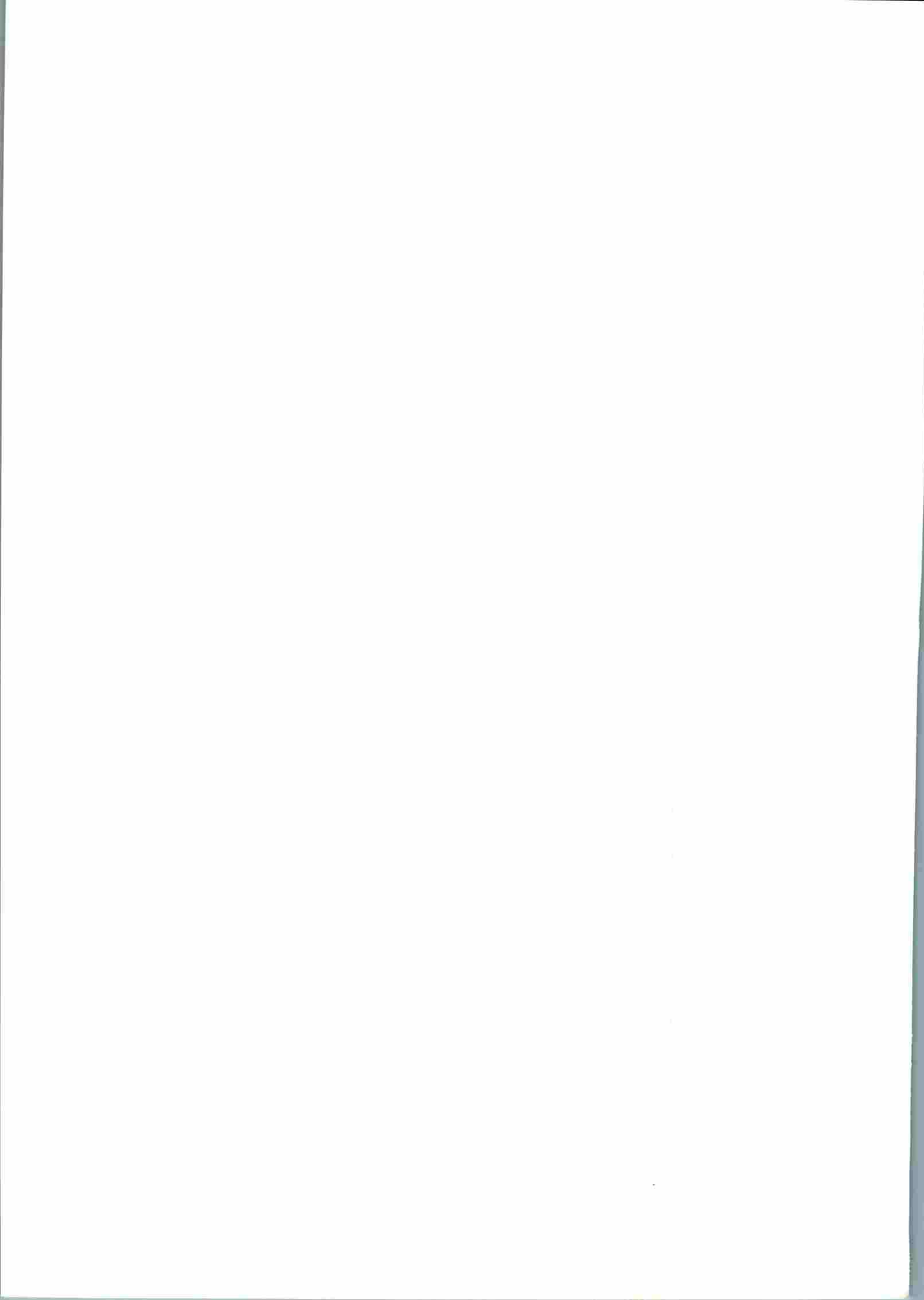
SADRŽAJ — CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI — ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

<i>Ivančica Pavišić</i> , Prapovijesno nalazište Mali Zagreb u Špišić Bukovici — prilog poznavanju Virovitičke grupe	5 – 16
Table (Plates): 1-5	
<i>Dunja Glogović</i> , Prahistorijski nakit iz zbirke Stomorica u Novalji	17 – 24
Table (Plates): 1-4	
<i>Remza Koščević</i> , Pečatne kapsule iz Siska	15 – 36
Table (Plates): 1-3	
<i>Goranka Lipovac</i> , Razmatranje o problemima antičkog bedema grada Krka — povodom novih nalaza	37 – 46
Table (Plates): 1-5	
<i>Marija Buzov</i> , Mozaička dekoracija u kasnoantičkoj arhitekturi na istočnoj obali Jadrana	47 – 94
Table (Plates): 1-35	
<i>Željko Tomičić</i> , Novi prilozi vrednovanju ostavštine srednjovjekovnog groblja Bijelo Brdo II	95 – 148
Table (Plates): 1-28	
PRIKAZI	
<i>Bruno Milić</i> , RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA: PRAPOVIJEST — ANTIKA, Zagreb, 1990. (<i>Marija Buzov</i>)	149 – 151
<i>Huw M. A. Evans</i> , THE EARLY MEDIAVAL ARCHAEOLOGY OF CROATIA A.D. 600 – 900, BAR International Series 539, Oxford 1989, (<i>Tajana Sekelj</i>)	151 – 155
Izložba »Najstarije Topusko«, (<i>Goranka Lipovac</i>)	153 – 154
KRATICE	155 – 157

PRILOZI		
VOL. 8	S 1 – 160	1991.
	P	

Zagreb 1991.

Goranka Lipovac

RAZMATRANJE O PROBLEMIMA ANTIČKOG BEDEMA GRADA KRKA — POVODOM NOVIH NALAZA

Izvorni znanstveni rad -
Antička arheologija

Original scientific paper -
Roman archaeology
UDK 903:43(497.13)''0/3''

Priljeno - Received: 5. 7. 1991.

Goranka Lipovac,
Institut za povijesne znanosti
Sveučilišta u Zagrebu,
Odjel za arheologiju
Zagreb YU, Krčka 1.

Zaštitna arheološka istraživanja dijela podnožja zapadnog bedema grada Krka — siječanj do ožujak 1990. — bila su potaknuta informacijom mještana da su na navedenoj lokaciji, prilikom građevinskih radova, bagerskim iskopom otkriveni veliki kameni blokovi — njih dvanaest —.

Provedenom analizom njihovih karakteristika utvrđeno je da se vjerojatno radi o obrušeni blokovima s bedemske konstrukcije, koji su sekundarno upotrijebljeni u podbedemskoj građevini kasnijeg perioda.

U gradu Krku, na prostoru podnožja zapadnog bedema, (T1, sl. 1) točnije na lokaciji zvanoj VRT VASILIC prilikom izvođenja građevinskih radova poravnavanja zemljanog terena za potrebe sezonskog parkirališta, došlo je do slučajnog arheološkog nalaza. Bagerskim je iskopom bilo izvađeno (iz nasipa zemlje čvrsto povezane sa sitnijim kamenjem) dvanaest velikih kamenih blokova »megalita« (Rendić — Miočević, 1980:91, bilj. 2)¹ (T. 2, sl. 1 i sl. 2).

Na žalost, blokovi su bili istovremeno dislocirani s mjesta nalaza. Time je onemogućeno točno saznanje o onotrenutnom njihovom prostornom smještaju (s namjerom nije upotrijebljen izraz o izvornom smještaju blokova, što će se pokazati ispravnim nakon pokušaja interpretacije njihove primarne funkcije) stoga će pitanje o izvornosti graditeljske funkcije tih blokova kao i o njihovoj sekundarnoj prenamjeni morati biti odgovoreno metodom analize usporedbenih elemenata s pretpostavljenom im izvorišnom arhitekturom. Činjenica da su se blokovi našli u neposrednoj blizini postojećih gradskih bedema, posebno dijela s antičkim rimskim slogom (Cubich, 1875:24 i 25, bilj. 1; Sticotti, 1893:34; Faber, 1965:48 i 49)², svega pedesetak metara udaljeno, jest i polazna pretpostavka o pripadajućem im građevinskom slogu.

Veliki kameni blokovi monoliti rađeni su od domaćeg sivkastog vapnenca vrlo visoke kakvoće.

Kameni materijal takove kvalitete vadio se u kamenolomu Garica u središnjem dijelu otoka Krka. Dimenzije pojedinih³ blokova su:

1,10 x 0,70 x 0,80; 1,10 x 0,50 x 0,60; 0,90 x 0,85 x 0,70; 1,00 x 0,70 x 0,65; 0,95 x 0,50 x 0,65; 0,90 x 0,80 x 0,70 metara. T 2, sl. 1.

Svi su blokovi kvalitetno klesani i pravilnog su kvadratnog i pravokutnog oblika. Samo je kod jednoga moguće pretpostaviti prvotni trapezoidni oblik koji je bio negiran naknadnim isklesavanjem, vjerojatno za potrebu mjesta njegova smještaja. Bunjaste istake na pojedinim blokovima nejednake su izraženog oblika i nemaju još klasičnu maniru antičke izrade (kao na primjeru *opus quadratum*). Sljubnice su im fino obrađene, posebno na bočnim stranicama (bočnim — ako je autor ispravno položio blokove u namijenjenom im građevinskom prostoru). Na tim stranicama, kao uostalom i na svim drugima, nije potvrđeno prisustvo ostataka vezivnog materijala. Utor »na koljeno« kao jedan od načina povezivanja sa susjednim blokovima vidljiv je na jednom od blokova. Moguće je pretpostaviti da su blokovi takove obrade bili priređeni za suhozidnu upotrebu monumentalnog graditeljskog zahvata u kakove se ubrajaju prvenstveno gradski bedemi⁴. Navedene karakteristike »megalita« mogle bi nas uputiti na razmišljanje o njihovoj relativnoj starosti i ne bismo vjerojatno pogriješili kada bismo ih, ovako iz-

dvojene, izvan konteksta njihove arhitektonske cjeline približno datirani u razdoblje protohistorije (četvrtoga i trećega stoljeća) (Batović, 1977:201 i d.; Faber, 1976:233 — 236)⁵. Tada se na našem priobalju, posebno na prostoru Liburnije, definira graditeljska baština »megalitske« tehnike koristeći blokove opisane obrade posebno pri sistemima bedemskih gradnji (Suić, 1976:47 — 48; Isti, 1960:81).

Jesu li i »krčki« blokovi bili dio arhitekture jedne od faza gradnji gradskih bedema (Faber, 1976:274 i d.)⁶ i kojoj bi od njih pripadali?

Prema navedenim karakteristikama klesarske obrade blokova: kvadratni oblik, bunjasta istaka, fino obrađene sljubnice, rubna anatiroza, i u usporedbi sa strukturom dijela zapadnog bedemskog plašta moguće je pretpostaviti potvrđan odgovor na prvi dio postavljenog pitanja. Najnovija istraživanja lokalne tradicije upotrebe slično obrađenih blokova i u graditeljstvu »civilnog« karakteru kao npr. u Saloni (Rendić — Miočević, 1980:91 i d.)⁷ kao i njihova datacija tj. vremenski raspon u kome se koriste, upozoravaju nas, kako ćemo kasnije vidjeti, na moguće greške pri ishitrenim zaključcima na bazi obradbene tehnike.

Obzirom na lokaciju nalaza bloka i znanjem o urbanističkom graditeljskom nasljeđu grada Krka mišljenja smo da će naša pretpostavka o porijeklu namjene »megalita« otrpjeti navedeno upozorenje, što neće biti slučaj i sa njihovom uobičajenom datacijom (Faber, 1986/7:115)⁸.

Najveći problem pretstavlja nam pitanje kojoj bi fazi a time i vremenu izgradnje bedemske konstrukcije pripadali naši blokovi posebno ako se prihvatiti kao polazište ustaljeno mišljenje o kronologiji i tipologiji krčkih bedema (Faber, 1972:227 i d.)⁹. Na žalost, za prostor istočnog Jadrana — njegovog priobalja i unutrašnjosti — nije učinjena sustavna tipologija i kronologija bedemske arhitekture posebno prema zemljovidnim regionalnim posebnostima i različitim utjecajima npr. za liburnijski prostor, delmatski i južno dalmatinski vezan uz albansko helenistički kulturni krug. Utoliko je zasada teže biti izričan u kronološkoj odrednici krčkih bedema, vezujući je isključivo za usporedbene tipološke karakteristike, pa nam preostaju preliminarni zaključci o tom problemu. Također nije u potpunosti jasna niti sekundarna preputreba navedenih blokova nakon što su se, pretpostavljamo, obušili s bedema. Arheološka istraživanja dala su interesantan mogući odgovor u vezi s time o čemu će biti nekoliko riječi na kraju teksta.

Gradnja krčkih bedema prema nekim autorima kontinuirano je bilježena od 7 — 5. st. pr. K. (Faber, 1972:227 i d.)¹⁰, što bi bila njihova prva faza. Slijed gradnje se, prema istom autoru, prati kroz II i III fazu tj. u vremenu od 5. do 3. st. pr. K. Najmlađa faza, četvrta, datirana je 1. st. pr. K.

Svaka od navedenih faza određena je prema tipologiji gradnje bedema (posebno prema obradi njegovih blokova) prema čemu je određen i vremenski raspon trajanja pojedine.

U kontekstu predočene tipološke i vremenske klasifikacije, koja može biti samo radni predložak po mišljenju autora ovoga članka, blokovi o kojima govorimo pripadali bi po opisanim karakteristikama dvjema fazama: fazi II (5 — 4. st. pr. K.) i fazi II/III (4 — 3. st. pr. K.). Prema istoj, posljednji slog (vremenski najmlađi) bedemske gradnje, klasični opus quadratum, pripadao bi IV — toj ili cezarijanskoj fazi 1. st. pr. K.. Dataciji posljednje faze išlo je u prilog čitanje natpisa o gradnji dionice krčkih bedema (Cubich, 1875:24 i bilj. 1)¹¹ koje se vezalo na podatak izvora o pomorskoj bitci cezarijevaca i pompejanaca kod Krka godine 49. pr. K.¹²

Svi dosadašnji pokušaji da se s pojedinim tehnikama gradnje bedema, posebno načinom obrade njegovih blokova, odrede čvrste vremenske granice u kojima se one (tj. tehnike) očituju kao tipološka karakteristika, imaju isti nedostatak: ne uvažava se u dovoljnoj mjeri lokalna tradicija koja može kontinuirano upotrebljavati jednu tehniku duži period, čime bi se morale ispraviti pojedine datacije (kako smo upozorili na primjeru novog čitanja tradicije upotrebe »megalitske« tehnike Salone)¹³.

Moguće je dakle da su blokovi megalitske tehnike, koju susrećemo u bedemskoj arhitekturi u doba protohistorije 3 — 4. st. pr. K., bili korišteni u Krku kao karakteristični blokovi i u razdoblju ranorimskog doba tj. cezarijanskog, kao što je bio slučaj u Varvariji (Bribiru) (Suić, 1980:31 i d.)¹⁴.

Analizirajući temeljnu stopu zapadnog bedema i strukturu njegova plašta utvrdili smo da se »megalitski« blokovi istovjetnih karakteristika kao opisani javljaju: u temeljnoj stopi antičkoga sloga opus quadratum i na plaštu srednjovjekovnoga dijela kao spolije.

Iz navedenoga se može pretpostaviti da je na postojeću liniju protohistorijskih ili cezarijanskih bedema megalitske tehnike (autor je skloniji prikloniti se njihovoj dataciji u cezarijansko doba kako će se vidjeti iz kasnijeg obrazloženja) »sjeo« slog opus quadratum koji svojom klasičnom tehnikom može dovesti u pitanje njegovo dosadašnje datiranje prvim stoljećem prije Krista. Naime datacija antičkog rimskog sloga bedema Krka (a to je za autore predhodne datacije (Faber, 1965:227 i d. bio jedino opus quadratum) bila je, kod nekih autora, povezana s podatkom o pomorskoj bitci koja je dovođena u vezu s gradom Krkom i podatkom o gradnji dionice bedema kako donosi krčki natpis¹⁵.

Novo čitanje spomenutog natpisa — posebno kontraktornosti epihornskih imena magistrata s jedne strane i stroge rimsko — pravne formule ugovora s druge strane pomiću dataciju natpisa u sredinu prvog stoljeća poglavito ako se uzme u obzir pitanje vremena dodjele municipalnog statusa gradu Krku (Margetić, 1990:89 — 93). Time bi se i sadržaj natpisa: gradnja dionice bedema strukture opus quadratum, kao najmlađe klasične rimske dionice, morao datirati u 1. st., kao što je učinjeno i u slučaju Bribira¹⁶. I najnoviji neobjavljeni krčki natpis¹⁷, koji se u svim elementima

podudara s predhodnim: sadržajno, imenima magistrata, formulom ugovora i tehnikom oblikovanja slova, pripada najvjerojatnije polovici prvoga stoljeća.

Na taj način može se odrediti *terminus post quem non* za izgradnju dijela antičkih rimskih bedema, jer termin *probaverunt* na kraju obaju natpisa označava da je dijelo o kome se radi dovršeno, zapremljeno, predano. Modernom terminologijom građevinarstva reklo bi se da je izvršena »primopredaja objekta«, što se potvrđuje javnim zapisom. Natpis takovih formula je neka vrsta spomena o naručiocu — obično je to i investitor, i obavljenoj narudžbi.

Pitanje određivanja *terminus ad quem* gradnje tih ranocaraskih bedema Krka predstavlja jedan od značajnih i vrlo složenih problema u našem slučaju s obzirom na sve navedene mogućnosti pri određivanju vremena u kome se koristila megalitska tehnika. Skloni smo razmišljanju da su se krčki antički bedemi gradili duži period, vjerojatno od doba Cezarove uprave ovom provincijom (Alfoldy, 1962:357; Suić, 1980:31 i d.; Isti, 1960/61:81 i d.; Degrossi, 1942/43), koristeći u tom razdoblju megalitsku tehniku gradnje — kojoj odgovara naših dvanaest blokova. Budući da karakter navedenih blokova već naslučuje klasični opus quadratum za pretpostaviti je da se kontinuitet gradnje bedema nije prekidao sve do ranocaraskog doba (koje je u potpunosti afirmiralo tu tehniku) kada se potvrđuje (epigrafičkim nalazima tog razdoblja) da je dovršena gradnja jedanoga poteza bedema što ne mora biti rezultat obrambenog osiguranja grada u doba kada se spomenuta bitka između cezarijanaca i pompejevaca najvjerojatnije odigrala u vodama sjevernog dijela otoka, odnosno u kanalu između otoka Krka i susjednog mu kopna.

Dosada smo govorili o rezultatima analize »megalita« i njihovoj mogućoj primarnoj namjeni i dataciji u kontekstu megalitske tehnike bedemske konstrukcije, no jednako je interesantan rezultat provedenih istraživanja podnožja zapadne strane bedema, na prostoru s koga su ti blokovi bili udaljeni.

Na prostoru navedene lokacije (*VRT VASILIC*) arheološkim istraživanjima utvrđen je niz pravilno poredanih kamenih blokova u smjeru sjever — jug (s neznatnim odstupanjem), dužine cca. četrnaest metara. Blokovi tog niza različite su kvalitete obrade: od fino klesanih do potpuno neobrađenih oblika: od pravilnog kvadratnog oblika do trougaonog i neodredivoga oblika. Približne su im dimenzije: 0,60 x 0,35, x 0,40; 0,55 x 0,45 x 0,60; 0,35 x 0,50 x 0,40 metara i dalje. (T. 3, sl. 1).

Položeni su dijelom izravno na zemlju a dijelom na živu stijenu. Nema tragova bilo kakovog temeljenja, kao što nema niti tragova vezivnog sredstva među njima. Radilo se dakle o suhozid-

nom utemeljenju unutar čijih ispuna nije registriran nikakav sitni pokretni nalaz. Također nije potvrđen niti jedan sloj poviše navedenog niza od jednoga reda blokova. Obzirom da su »megalitski« blokovi bili izvađeni u neposrednoj blizini ovoga nalaza, možemo pretpostaviti da je za graditeljsku preupotrebu tih blokova koristio navedeni kameni niz kao temelj. Potvrda tome je trinaesti »megalit« otkriven neposredno uz kameni niz.

U kome razdoblju je došlo do uništenja (slučajnog ili namjernog) dijela »megalitskog« i ranocaraskog bedema čiji se građevinski materijal koristio za sekundarnu gradnju, te kojem vremenu odgovara ova graditeljska prenamjena?

Da je bio obrušen i dio ranocaraskog bedema dokazuju nam primjeri klasičnog opus quadratum — a u nizu kamenog temelja (T. 3, sl. 2). O vremenu ove podbedemske gradnje sa sekundarnom upotrebom naših blokova vrlo je teško dati precizniju informaciju jer i nalazi sitnog pokretnog materijala: ulomci keramičkih posuda, dijelovi amfora i njeni poklopci — čija datacija ima raspon od 2. do 5. stoljeća — ne mogu biti mjerodavni za datiranje ovoga nalaza budući da su pronađeni na prostoru podnožja bedema s koga se odbacivao neuporabljiv materijal, a ujedno je cijeli prostor od bedema do glavne ceste (unutar koga se nalazi naš nalaz) bio tijekom vremena nasipavan zemljom iz unutrašnjosti mjesta. Ostaje nam samo okvirna pretpostavka da se radi o kasnoantičkom, na brzinu građenom objektu, sa suhozidnim loše izvedenim temeljom i sekundarno upotrijebljenim blokovima »megalitima« koji su činili arhitektonski slog određene namjene (T. 1,1 i T. 4).

Zaključno razmišljanje o predhodnim nalazima mogli bismo sažeti u nekoliko osnovnih crta:

— blokovi, njih dvanaest, obrađeni su na klasičan način »megalitske« tehnike, koju možemo pratiti od razdoblja protohistorije našeg područja, tj. od 5. st. pr. K., kontinuirano kao lokalnu tradiciju pojedinih sredina do cezarijanskog doba 1. st. pr. K. kome ovi i pripadaju.

— ti su blokovi bili dio bedemskog plašta, na što upozoravaju identični u temeljnoj stopi bedema kao i na srednjevjekovnom plaštu.

— novo čitanje krčkog natpisa pomiče njegovo datiranje u sredinu 1. st. a time i dataciju poteza bedema sa strukturom opus quadratum

— nakon djelomičnog obrušavanja antičkog bedema, u njegovu podnožju koriste se za kasnoantičku gradnju, kao sekundarni materijal, obrušeni »monolitni« blokovi kao i kvadri strukture opus quadratum.

Tek daljnja istraživanja temeljne stope vanjskog lica bedema u cijelom njegovom prostoru mogle bi dati preciznije odgovore na pretpostavljene vremenske okvire njegovih faza, o kojima smo u ovome radu željeli iznijeti nekoliko mogućnosti interpretacije bez nakane da budu konačne.

BILJEŠKE:

1. U članku se upotrebljava termin »megalit« — »megalitski« u značenju kako je to obrazložio D. Rendić — Miočević, 1980: 91, bilj. 2, više kao oznaka masivnosti blokova i tehnike obrade kako ne bi uporabom tog termina došlo do identifikacije s terminom »opus siliceum«.
2. Na plaštu zapadnog bedema (koji je većim dijelom srednjovjekovni) konstatiran je sloj antičke rimske faze njegove gradnje kako su primjetili: G. Cubich, 1875: 24 i 25, bilj. 1; P. Sticotti, 1893: 34; A. Faber, 1965: 48 — 49.
3. Blokovi su prenijeti u vrt Vatrogasnog doma u Krku. Poradi njihove masivnosti bilo je nemoguće presložiti ih pojedinačno zbog čega su odloženi jedan preko drugoga. Na žalost time je onemogućeno točnije mjerenje pojedinih stranica. Dimenzije tih su dobivene na temelju usporedbe i izmjera dostupnih.
4. O »megalitskim« tehnikama našeg priobalja vidi uži izbor literature: B. Bačić, 1970: 215 i d.; Š. Batović, 1977: 201 i d.; G. Lugli, 1957; V. Mirosavljević, 1974; M. Suić, 1980: 31 i d.; M. Zaninović, 1982: 61 i d. opširniji izbor vidi: M. Zaninović, O A 1982: 74 bilj. 16.
5. Š. Batović, 1977: 201 i d. Među megalitskim fortifikacijama Liburnije koje autor datira u razdoblje 3 — 1. st. p. K. navodi i Curicum (Krk). A. Faber, 1976: 233 — 236, datirala je tako obrađene blokove Apsorusa između 3 — 4 st. p. K. kada datira i protohistorijski bedemski slog Curicuma. Novija istraživanja »megalitske« građevine Tor kod Jelse na Hvaru, M. Zaninović, 1982: 61 i d., odredila su ovu tehniku krajem 4. st. p. K. i cijelim trećim stoljećem. Prilog takovoj dataciji poslužio je sitan pokretni arheološki materijal nalaza, posebno numizmatički.
6. A. Faber, 1976: 274 i d. Navode se tri faze izgradnje krčkih bedema: I. faza 7. — 5. st. p. K., II/ III faza 5. — 3. st. p. K. i IV faza u 1. st. p. K..
7. D. Rendić — Miočević, 1980: 91 i d., raspravljajući o problemu karaktera megalitskih konstrukcija čitavog niza Salonitanskih građevina, posebno oko pitanja »murazza« autor objašnjava uporabu »megalita« u »civilnoj« gradnji kao i njegovu dugotrajniju primjenu, posebice u lokalnoj upotrebi tokom prvih stoljeća nove ere.
8. A. Faber, 1986/7: 115, 4. i 3. st. p. K.
9. A. Faber, 1972: 227 i d., autorova kronologija po fazama izrađena je na temelju tipologije klasificiranja bedemske strukture tj. obrade njihovih blokova i u usporedbi s rezultatim istraživanja sličnih u Albaniji.
10. A. Faber, 1972: 227 i d. Prvu je fazu autor pretpostavio na temelju nalaza ulomaka apulске i gnathia keramike, budući da nema arhitektonskih graditeljskih potvrda.
11. CIL III 13295 = ILS II 5322. Natpis govori o gradnji dionice bedema duge 111 stopa i 20 stopa visoke. G. Cubich, 1875: 24 i bilj. 1, daje prvi prijepis teksta natpisa ne ulazeći u njegovu precizniju dataciju. Donosi ga u popisu »i monumenti Romani« (str. 24) grada Krka. Zanimljivo je napomenuti da na istom mjestu autor primjećuje da su iz istog perioda (rimskog) i dijelovi zapadnog bedema. P. Sticotti, 1893:36, datira natpis na polovicu 1. st. p. K. kada po njemu nastaje oppidum Curicum: P. Sticotti, 1934: 258, 263. Natpis još spominju: A. Faber, 1965: 45 i d.; J. Medini, 1970: 49,50; M. Suić, 1976: 115; M. Zaninović, 1982; ISTI 1989: 10; L. Margetić, 1987: 171 i d..
12. U Korpusu je uz tekst natpisa dano i njegovo tumačenje koje se povezivalo s građanskim ratom i bitkom 49. p. K. kod Krka. Isto u ILS što je bilo preuzimano kod većine autora. Vidi bilj. 12.
13. vidi bilj. br. 8
14. M. Suić, 1980: 31 i d. Autor je na primjeru analize strukture bedema prikazao svu složenost i slojevitost evolucije megalitske tehnike posebno obzirom na pitanje njihove datacije. »Megalitski« dio na koga se nadovezuje opus quadratum datirao je u raspon od sredine 1. st. p. K. do sredine 1. st. kada ga određuje natpis posvećen caru Tiberiju.
15. vidi bilj. 12
16. Ranocarski bedemski dio sada je datiran i natpisom posvećenom caru Tiberiju čime je određen terminus post quem non njihove gradnje dok se o vremenu terminus ad quem predlaže doba Cezara.
17. Natpis će uskoro biti objavljen, čime će biti upotpunjeno saznanje o mnogim relevantnim pitanjima strukture antičkog Krka. Stoga u ovoj bilješci neće biti iznesen prijepis teksta natpisa kao ni njegovo tumačenje već samo osnovni podaci o njegovu nalazu: prilikom obnove stambenog prostora u gradu Krku, na obali, otkriven je u ožujku 1990. kameni blok s latinskim natpisom. Natpis je nađen u dovratniku južnih vratiju koja su zapravo sekundarno korišteni perimetralni bedemski zid. Natpisno polje sastoji se od sedam redova teksta koji se odnosi na određenu gradnju u Krku. Prema svim podacima koji su na njemu čitljivi, sadržajno, stilski i tehnički odgovara karakteru poznatog (CIL III 13295). Za pretpostaviti je da su istog vremena nastanka tj. sa sredine 1. st..

LITERATURA:

- ALFÖLDY, G., 1962., »Caesariche und augusteische Kolonien in der Provinz Dalmatien«, *A. Arch. Hung.*, sv. 10.
- BAČIĆ, B., 1970., »Prilog poznavanju protohistrijske gradinske fortifikacije u Istri«, *Adriatica*.
- BATOVIĆ, Š., 1977., »Caracteristiques des agglomerations fortifiées dans la region des Liburniens«, *Godišnjak*, XV/13.
- CUBICH, G., 1875., »Notizie naturali e storie sulla isola di Veglia«.
- ČAČE, S., »Prilozi proučavanju političkog uređenja naroda sjeverozapadnog Ilirika«, *Radovi* 18/8.
- DEGRASSI, A., 1979., »La data della fondazione dalla colonia romana di Pola«, *Atti* 102.
- FABER, A., 1965., »Antički bedemi grada Krka«, *VAHD LXV — LXVII*.
- FABER, A., 1976., »Prilog kronologiji fortifikacija u primorskom Iliriku«, *Jadranska obala u protohistoriji, simpozij u Dubrovniku 1972*.
- FABER, A., 1982., »Počeci urbanizacije na otocima sjevernog Jadrana«, *Izdanje HAD* sv. 7.
- FABER, A., 1986/87., »Osvrt na neka utvrđenja otoka Krka od vremena predhistorije do antike i srednjeg vijeka«, *Prilozi 3/4, Zagreb*
- ISLAMI, S., 1975., »Problemes de chronologie de la cite illyrienne«, međunarodni kolokvij »Utvrđena ilirska naselja« Mostar 1974.
- LUGLI, G., 1957., »Technica ediliza Romana« I, II.
- MARGETIĆ, L.: 1987., O natpisu o gradnji krčkih bedema sredinom I. st. pr. n. e., *ARR* 10.
- MARGETIĆ, L., 1990., »Rijeka, Vinodol, Istra — Studije«.
- MARGETIĆ, L., 1979., »Plinio e la comunita della Liburnia«, *Atti* 9.
- MIROSAVLJEVIĆ, V., »Gradine i gradinski sistemi u Istri«, *ARR* 7.
- STICOTTI, P., 1893., »Bericht über einen Ausflug nach Liburnien und Dalmatien 1890 und 1891«, *AEM* XVI.
- STICOTTI, P., 1934., »Scavi di Nesazio«, *Atti* 46.
- RENDIĆ — MIOČEVIĆ, D., 1980., »Iz ranije salonićanske graditeljske tradicije«, Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na Istočnom jadranskom prostoru, znanstveni kolokvij u Zadru 1976.
- SUIĆ, M., 1955., »Granice Liburnije kroz stoljeća«, *Radovi* 2.
- SUIĆ, M., 1960/61., »Prologomena urbanizmu antičke Liburnije«, *Radovi* 2.
- SUIĆ, M., 1964/5., »Autohtoni elementi u urbanizmu antičkih gradova našeg Primorja« *Godišnjak* 3.
- SUIĆ, M., 1976., »Antički grad na istočnom Jadranu«.
- SUIĆ, M., 1980., »Faze izgradnje bedema stare Varvarije uz jedan novi natpis iz Bribira«, *Gujnačin zbornik*.
- ZANINOVIĆ, M., 1980., »Starije građevne tehnike na Hvaru«, Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, znanstveni kolokvij u Zadru 1976.
- ZANINOVIĆ, M., 1982., »Otoci Kvarnerskog zaljeva — arheološko strateška razmatranja«, *Izdanja HAD* 7.
- ZANINOVIĆ, M., 1982., »Nalazi Tora kod Jelse kao prilog njegovoj kronologiji«, *OA* 7.
- ZANINOVIĆ, M., 1989., »Naselja i teritorij u antici Hrvatskog primorja«, *Izdanja HAD* 13.

POPIS TABELA

T. 1, sl. 1 — pogled na lokalitet (Vrt Vasilić) u podnožju zapadnih bedema.

T. 1, sl. 2 — nacrtana situacija nalaza niza kamenih blokova u suhozidnoj tehnici — podnožje zapadnih bedema grada Krka.

T. 2, sl. 1 — blokovi »megalitske« tehnike.

T. 2, sl. 2 — »megaliti« s vidljivom bunjom, u prostoru Vatrogasnog doma u Krku.

T. 3, sl. 1 — niz suhozidno složenih kamenih blokova — podnožje bedema.

T. 3, sl. 2 — klasična bunja — sekundarno uporabljena u sekundarnom temelju.

T. 4 — geodetski snimak položaja arheološkog nalaza.

SUMMARY

DISCUSSION ON PROBLEMS
SURROUNDING ANTIQUE CITY WALL
OF THE TOWN OF KRK — IN THE LIGHT
OF NEW DISCOVERY

At the foot of the western city-walls of the town of Krk, twelve large stone blocks, so called »megaliths«, were found. Judging by the character of the masonry and their location, it can be assumed that they derived from the construction of the walls and that they were used secondarily for the building whose foundations were found under the walls during archaeological investigations.

The blocks are of a regular square and rectangular shape. The »megalithic« type of workmanship is seen in the evenly-cut edges, the »bu-

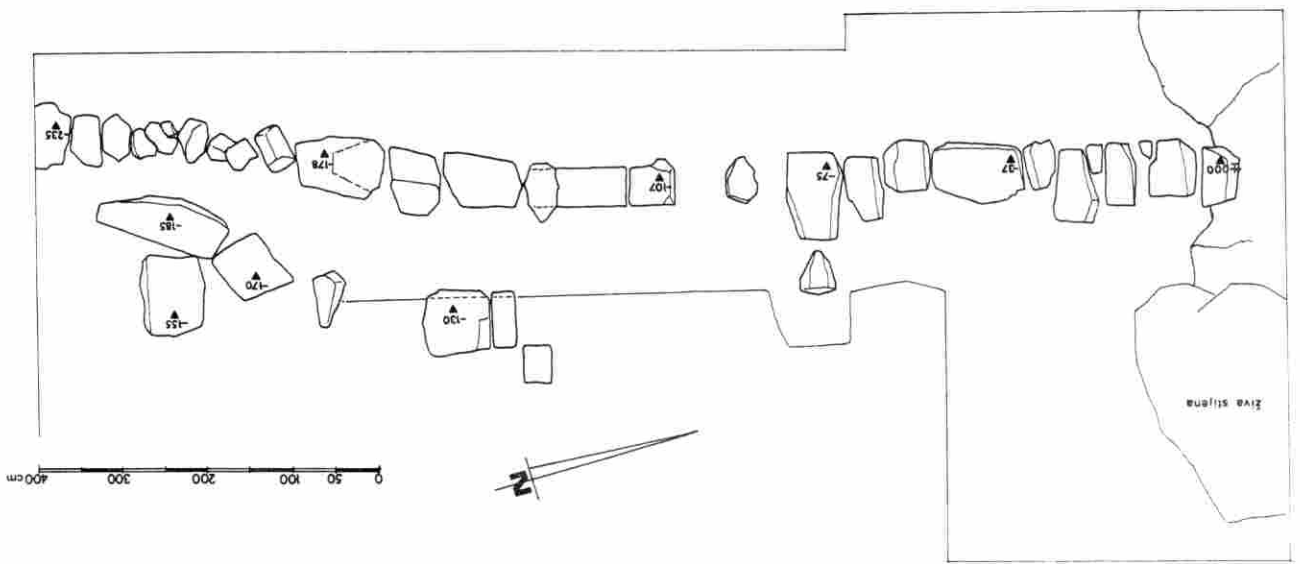
nja«-type bulge with anathyrosis, finely-made mergingpoints and a knee-shaped groove on one block. No traces of mortar was found, so it can be concluded that the blocks were made for dry stone construction.

The dating of the blocks represents a problem, although disregarding their date their architectural context can be the fourth to third century BC. The problem is the allocation of the classification of the typological phases of the walling techniques of Krk (a classification based on parallels from the eastern Adriatic and Albania), these blocks would belong to the second or third phase, that is to the fifth to third centuries BC. The youngest type of walling is *opus quadratu* dated to the first century BC, forming phase four.

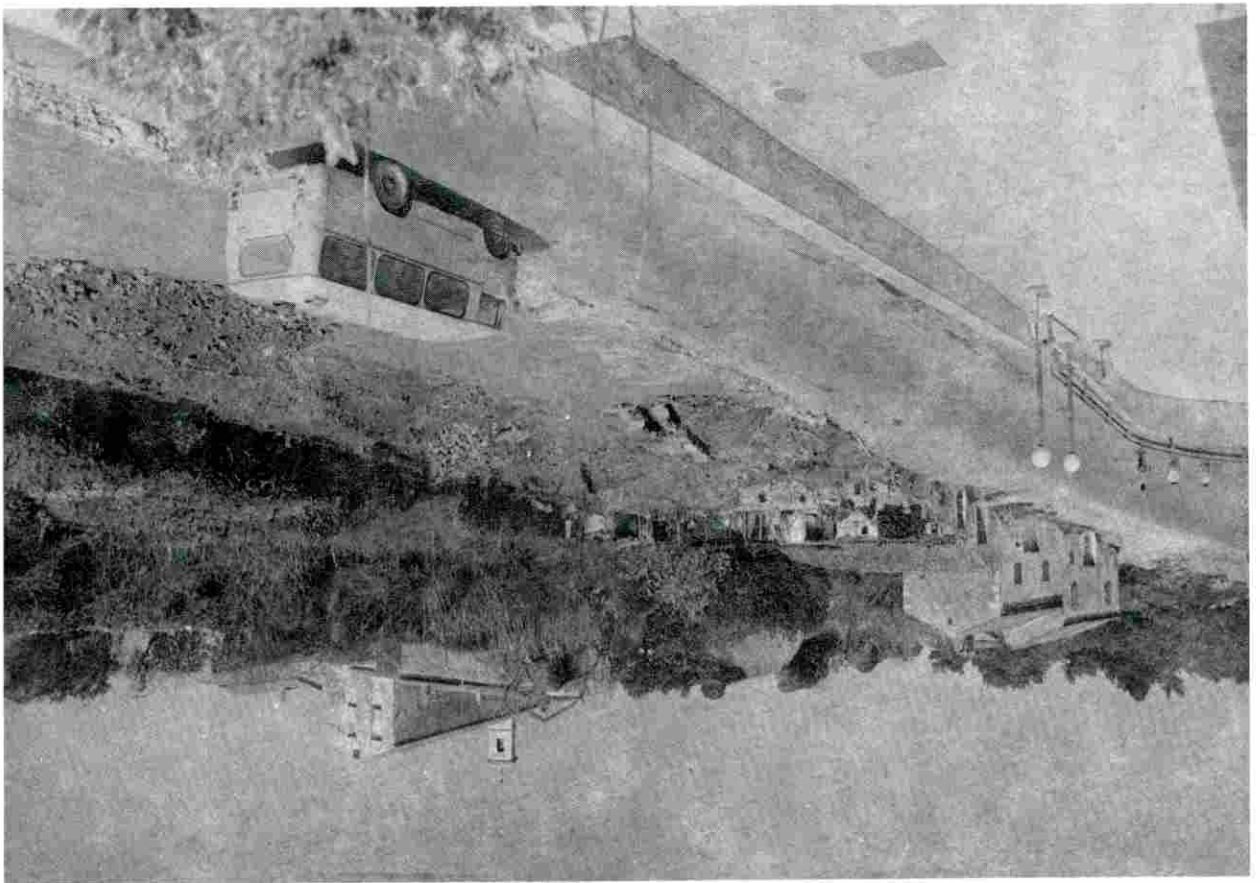
New investigations of the structure of the »megalithic« and *opus quadratum* walls in Varvaria,

along with the find of a Tiberius inscription, as well as a new approach to the »megalithic« technique in Salona which suggests a long local tradition, all speak in favour of a new dating of this style. The youngest date in Varvaria is first century BC. The same will have to be applied to Krk, if the new interpretation of Krk inscription CIL III 13295 = ILS II 5322 is taken into consideration. The inscription, which speaks of the building or repairing of the walls is now dated to the middle of the first century. A newlyfound inscription from Krk, which was found in 1990 and whose publication is forthcoming (jointly by the author and Mate Suić), with a similar content, supports a first century date.

The find of the »megalithic« blocks illustrates the complexity of the question of the duration of the »megalithic« technique in local use.

Sl. 2.

Sl. 1.

T. 1.

T. 2.

Sl. 1.

Sl. 2.

T. 3.

Sl. 1.

Sl. 2.

T. 4.

